

Т. В. Сальнікова

Національний університет цивільного захисту України, Черкаси, Україна.

КОРЕЛЯЦІЙНІ ТА ПРОГНОСТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Анотація

Вступ. Професійна «Я-концепція» військовослужбовця формується під впливом особистісних, психосоціальних, адаптаційних, мотиваційних і стресових чинників. У бойових умовах її структура може змінюватися залежно від інтенсивності травматичного досвіду, стратегій подолання стресу, рівня соціальної адаптації, самооцінки та домагань.

Мета. Визначити кореляційні та прогностичні психосоціальні й психохарактерологічні детермінанти формування професійної «Я-концепції» військовослужбовців-учасників бойових дій.

Матеріали та методи. Проведено кореляційний і регресійний аналіз показників професійної «Я-концепції» військовослужбовців. До аналізу включалися конструкти «Я-концепції», психологічні механізми соціальної адаптації, показники посттравматичних реакцій, самооцінка психічних станів, стратегії подолання стресових ситуацій SACS, професійна мотивація, самооцінка та рівень домагань.

Етичні аспекти. Дослідження здійснювалося із дотриманням принципів добровільної участі, конфіденційності та коректного використання психодіагностичних даних.

Отримані результати. Найбільшу кількість статистично значущих взаємозв'язків мав конструкт «Я-професійне». Він прямо корелював з адаптивними механізмами соціальної адаптації: пізнавальними $r = 0,391$, поведінковими $r = 0,481$, емоційно-афективними $r = 0,484$, комунікативними $r = 0,447$, мотиваційно-вольовими $r = 0,365$; усі $p = 0,000$. З дезадаптивними механізмами зв'язки були зворотними. Регресійна модель показала, що служба на лінії зіткнення знижує загальний бал професійної «Я-концепції» на 9,342 бала, тоді як «Я-психічне», соціальний контакт, імпульсивні дії, рівень домагань і фрустрація виступають позитивними предикторами.

Висновки. Професійна «Я-концепція» військовослужбовців має складну детермінацію. Її посилюють адаптивні механізми, соціальна включеність, рівень домагань і психічний компонент «Я-концепції», тоді як безпосереднє перебування на лінії зіткнення та посттравматичне вторгнення знижують її вираженість.

Ключові слова: психологія, кореляційний аналіз, регресійна модель, соціальна адаптація, SACS, посттравматичні реакції.

UDC: 159.923.2:355.1-057.36:303.725.3

DOI: <https://doi.org/10.20998/BMPP.2025.01.02.06>

T. Salnikova

National University of Civil Defense of Ukraine, Cherkasy, Ukraine.

CORRELATIONAL AND PROGNOSTIC DETERMINANTS OF PROFESSIONAL SELF-CONCEPT IN MILITARY SERVICE MEMBERS WHO PARTICIPATED IN COMBAT OPERATIONS

Abstract

Introduction. The professional self-concept of a military service member is formed under the influence of personal, psychosocial, adaptive, motivational, and stress-related factors. Under combat conditions, its structure may change depending on the intensity of traumatic experience, coping strategies, level of social adaptation, self-esteem, and level of aspiration.

Purpose of the study. To determine the correlational and prognostic psychosocial and personality-related determinants of the formation of professional self-concept in military service members who participated in combat operations.

Materials and Methods. Correlation and regression analyses of professional self-concept indicators in military service members were performed. The analysis included self-concept constructs, psychological mechanisms of social adaptation, indicators of post-traumatic reactions, self-assessment of mental states, SACS coping strategies for stressful situations, professional motivation, self-esteem, and level of aspiration.

Ethics. The study was conducted in accordance with the principles of voluntary participation, confidentiality, and appropriate use of psychodiagnostic data.

Results. The "professional self" construct had the largest number of statistically significant associations. It was positively correlated with adaptive mechanisms of social adaptation: cognitive mechanisms, $r=0.391$; behavioral mechanisms, $r=0.481$; emotional-affective mechanisms, $r=0.484$; communicative mechanisms, $r=0.447$; and motivational-volitional mechanisms, $r=0.365$; all $p=0.000$. Associations with maladaptive mechanisms were inverse. The regression model showed that service on the line of contact reduced the total professional self-concept score by 9.342 points, whereas the "psychological self," social contact, impulsive actions, level of aspiration, and frustration served as positive predictors.

Conclusions. The professional self-concept of military service members has a complex determination. It is strengthened by adaptive mechanisms, social involvement, level of aspiration, and the psychological component of self-concept, whereas direct presence on the line of contact and post-traumatic intrusion reduce its expression.

Keywords: *psychology, correlation analysis, regression model, social adaptation, SACS, post-traumatic reactions.*

Вступ.

Професійна «Я-концепція» військовослужбовця є важливим психологічним утворенням, що відображає уявлення особи про себе як суб'єкта військово-професійної діяльності, її здатність до саморегуляції, професійного самовизначення, адаптації до умов служби та збереження особистісної цілісності в кризових обставинах. У військовослужбовців-учасників бойових дій цей конструкт набуває особливої значущості, оскільки формується під впливом інтенсивного професійного навантаження, ризику для життя, психотравматичного досвіду, морально-етичних викликів і необхідності постійної мобілізації особистісних ресурсів.

Сучасні дослідження військової культури та військової ідентичності показують, що належність до військового середовища не обмежується формальним виконанням професійних обов'язків. Вона впливає на самосприйняття, поведінкові стратегії, ціннісні орієнтації, психічне здоров'я та подальшу адаптацію військовослужбовця після бойового досвіду [1]. У цьому контексті професійна «Я-концепція» може розглядатися як інтегральний механізм, що поєднує професійну ідентичність, адаптаційні ресурси, самооцінку, рівень домагань, мотивацію та здатність до подолання стресу.

Особливе значення для військовослужбовців має соціальна підтримка. За даними систематичного огляду та метааналізу Grover L. E. et. al, рівень сприйнятої соціальної підтримки у військових і колишніх військових, які мали бойовий досвід, є важливим чинником психосоціального функціонування

та відновлення після травматичного досвіду [2]. Це дозволяє припустити, що стратегії встановлення соціального контакту, пошуку соціальної підтримки та збереження сімейних і професійних зв'язків можуть бути важливими детермінантами професійної «Я-концепції».

Водночас професійна ідентичність військовослужбовця може мати не лише адаптивний, а й ригідний характер. Grimell J., аналізуючи перехід військових до цивільного життя, підкреслює, що військова ідентичність може зберігатися як глибокий компонент особистості навіть після завершення служби, впливаючи на подальше самовизначення, адаптацію та життєві стратегії [3]. Це положення є важливим для розуміння професійної «Я-концепції» учасників бойових дій, оскільки професійне «Я» в умовах війни може ставати центральним елементом особистісної структури.

Попри наявність сучасних досліджень військової ідентичності, соціальної підтримки та психічного здоров'я військовослужбовців, недостатньо вивченим залишається питання про те, які саме психосоціальні та психохарактерологічні чинники пов'язані з формуванням професійної «Я-концепції» військовослужбовців-учасників бойових дій. Особливо актуальним є визначення кореляційних взаємозв'язків між професійним «Я», механізмами соціальної адаптації, посттравматичними реакціями, самооцінкою, рівнем домагань і копінг-стратегіями, а також побудова прогностичної моделі, яка дозволяє визначити найбільш значущі предиктори професійної «Я-концепції» військовослужбовців.

Мета дослідження.

Визначити кореляційні та прогностичні психосоціальні й психохарактерологічні детермінанти формування професійної «Я-концепції» військовослужбовців-учасників бойових дій.

Матеріали та методи.

У дослідженні взяли участь 129 військовослужбовців-учасників активних бойових дій, які проходили курс психореабілітації на базі ДП «Клінічний санаторій «Роща»» ПРАТ «Укрпрофоздоровниця».

Емпіричне дослідження проведено відповідно до існуючих біоетичних норм і правил. Усі респонденти були проінформовані про мету дослідження, добровільний характер участі, конфіденційність отриманої інформації та можливість відмови від участі без негативних наслідків. Участь військовослужбовців у дослідженні підтверджувалася підписанням інформованої згоди.

Було сформовано наступні групи респондентів: залежно від професійно-службових характеристик військовослужбовців було поділено на мобілізованих осіб ($n = 106$) та кадрових військових ($n = 23$); залежно від місця несення служби виділено групи військовослужбовців, які проходили службу на лінії зіткнення ($n = 64$), на 2–4 лініях оборони ($n = 42$) та в тилу ($n = 23$).

До емпіричної моделі було включено такі блоки дослідження: психосоціальні та професійні характеристики, соціальна адаптація, когнітивний, емоційно-оцінний, мотиваційний, поведінковий і духовно-ціннісний конструкти, а також особистісна «Я-концепція».

Для визначення психосоціальних і професійних характеристик застосовано авторську анкету, яка включала питання щодо психосоціального анамнезу, особливостей несення військової служби та професійного досвіду. Для дослідження соціальної адаптації використано методикау «Діагностика психологічних механізмів соціальної адаптації» І. Чухрій, яка дозволяє визначити адаптивні та дезадаптивні стратегії за пізнавальним, поведінковим, комунікативним, емоційно-афективним і мотиваційно-вольовим механізмами.

Когнітивний конструкт професійної «Я-концепції» оцінювали за допомогою Шкали оцінки впливу травматичної події (ШОВТС, IES-R) та Міссісіпської шкали для оцінки посттравматичних реакцій у військовому варіанті. Емоційно-оцінний конструкт вивчали за методикою «Визначення самооцінки та рівня домагань» Г. М. Прихожан і методикою «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка. Мотиваційний конструкт досліджували за методикою «Вивчення професійної мотивації кандидатів на службу в органи внутрішніх справ» А. П. Москаленка.

Поведінковий конструкт оцінювали за методикою «Діагностика рівня готовності до ризику» Г. Шуберта, методикою SACS С. Хобфолла для визначення стратегій подолання стресових ситуацій та методикою «Прогноз» для оцінки рівня нервово-психічної стійкості. Духовно-ціннісний конструкт досліджували за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча.

Особливості особистісної «Я-концепції» визначали за методикою «Дослідження особливостей «Я-концепції» осіб з порушеннями функцій

опорно-рухового апарату» І. Чухрій, яка включає конструкти «Я-фізичне», «Я-психічне», «Я-професійне», «Я-сімейне» та «Я-учнівське», а також за Шкалою Я-концепції Теннессі.

Статистична обробка результатів включала визначення середнього значення (M), стандартного відхилення (SD), аналіз статистичної значущості відмінностей, розрахунок коефіцієнта рангової кореляції Rho Спірмена та проведення регресійного аналізу. Для побудови прогностичної моделі використовували уніваріативний і мультіваріативний аналіз із застосуванням методів одночасного включення та покрокового виключення змінних за Вальдом. Рівень статистичної значущості приймали при $p < 0,05$.

Результати та обговорення.

При встановленні кореляційних взаємозалежностей між психосоціальними та психохарактерологічними детермінантами очікувано найбільшу кількість статистично значущих зв'язків було отримано для конструкту «Я-професійне» у структурі цілісної «Я-концепції» військовослужбовців. Саме цей компонент найтісніше пов'язаний із соціальною адаптацією, стратегіями подолання стресу, самооцінкою, рівнем домагань і професійною мотивацією (табл. 1). Конструкт «Я-фізичне» мав обмежену кількість статистично значущих зв'язків. Він прямо корелював лише з «Я-учнівським» конструктом: $r = 0,219$; $p = 0,012$. Крім того, було виявлено слабкий зворотний зв'язок із встановленням соціального контакту як стратегією подолання стресових ситуацій за SACS: $r = -0,182$; $p = 0,039$ (табл. 1). Це може означати, що фізичний

компонент «Я-концепції» у бойовому контексті є відносно автономним і менш інтегрованим у широку систему психосоціальних ресурсів. Конструкт «Я-психічне» мав значно більшу кількість статистично значущих взаємозалежностей. Він прямо корелював з адаптивними механізмами соціальної адаптації: пізнавальними $r = 0,322$; $p = 0,000$, поведінковими $r = 0,255$; $p = 0,004$, емоційно-афективними $r = 0,228$; $p = 0,009$, комунікативними $r = 0,201$; $p = 0,023$, мотиваційно-вольовими $r = 0,247$; $p = 0,005$. Водночас із дезадаптивними механізмами зв'язки були зворотними: пізнавальні $r = -0,320$; $p = 0,000$, поведінкові $r = -0,259$; $p = 0,003$, емоційно-афективні $r = -0,220$; $p = 0,012$, комунікативні $r = -0,204$; $p = 0,020$, мотиваційно-вольові $r = -0,247$; $p = 0,005$. Це свідчить, що психічний компонент «Я-концепції» військовослужбовців підсилюється там, де зростає адаптивність, і слабшає там, де активізуються дезадаптивні способи соціального функціонування. Найбільш вираженим серед адаптивних був зв'язок із пізнавальними механізмами соціальної адаптації: $r = 0,322$; $p = 0,000$, тобто саме здатність осмислювати ситуацію, аналізувати досвід і вибудовувати когнітивні опори може бути важливим чинником психічної цілісності військовослужбовця. За шкалою оцінки впливу травматичної події «Я-психічне» мало слабкий прямий зв'язок лише зі шкалою збудження: $r = 0,194$; $p = 0,027$. Водночас із показниками Міссісіпської шкали для оцінки посттравматичних реакцій було встановлено зворотний зв'язок середньої сили: $r = -0,317$; $p = 0,000$ (табл. 1).

Таблиця 1. Кореляційні детермінанти конструктів особистісної «Я-концепції» військовослужбовців-учасників бойових дій

Блок / шкала	Я-фізичне	Я-психічне	Я-професійне	Я-сімейне	Я-учнівське
ДПМСА: адаптивні пізнавальні	-0,057	0,322***	0,391***	0,245**	0,181*
ДПМСА: адаптивні поведінкові	0,062	0,255**	0,481***	0,349***	0,231**
ДПМСА: адаптивні емоційно-афективні	-0,038	0,228**	0,484***	0,249**	0,213*
ДПМСА: адаптивні комунікативні	0,038	0,201*	0,447***	0,283**	0,204*
ДПМСА: адаптивні мотиваційно-вольові	0,012	0,247**	0,365***	0,234**	0,176*
ДПМСА: дезадаптивні пізнавальні	0,058	-0,320***	-0,379***	-0,239**	-0,187*
ДПМСА: дезадаптивні поведінкові	-0,065	-0,259**	-0,478***	-0,347***	-0,233**
ДПМСА: дезадаптивні емоційно-афективні	0,030	-0,220*	-0,484***	-0,242**	-0,205*
ДПМСА: дезадаптивні комунікативні	-0,019	-0,204*	-0,435***	-0,295**	-0,204*
ДПМСА: дезадаптивні мотиваційно-вольові	-0,012	-0,247**	-0,365***	-0,234**	-0,176*
ШОВТС: вторгнення	0,106	0,136	0,248**	0,045	0,264**
ШОВТС: уникнення	0,022	0,153	0,250**	0,044	0,238**
ШОВТС: збудження	0,035	0,194*	0,279**	0,088	0,248**
Міссісіпська шкала	-0,051	-0,317***	-0,383***	-0,184*	-0,323***
Теннесі: фізичне «Я»	0,105	0,316***	0,159	0,095	0,141
Теннесі: морально-етичне «Я»	-0,116	0,236**	0,113	0,039	0,123
Теннесі: особистісне «Я»	0,139	0,033	-0,130	0,023	-0,062
Теннесі: сімейне «Я»	-0,114	0,318***	0,131	0,417***	0,052
Теннесі: соціальне «Я»	-0,014	0,131	0,009	0,041	-0,025
СПС: тривожність	-0,033	-0,112	-0,222*	-0,059	-0,107
СПС: фрустрація	0,018	-0,185*	-0,347***	-0,086	-0,180*
СПС: агресивність	0,083	0,013	-0,054	-0,199*	-0,234**
СПС: ригідність	-0,139	-0,200*	-0,168	-0,213*	-0,130
Прогноз: НПС	-0,087	-0,301**	0,76***	-0,283**	-0,298**
PSK: готовність до ризику	-0,017	-0,044	0,47	-0,163	-0,002
Методика І. Чухрій: «Я-фізичне»	–	0,142	0,138	0,007	0,219*
Методика І. Чухрій: «Я-психічне»	0,142	–	0,410***	0,461***	0,379***
Методика І. Чухрій: «Я-професійне»	0,138	0,410***	–	0,315***	0,300**
Методика І. Чухрій: «Я-сімейне»	0,007	0,461***	0,315***	–	0,188*
Методика І. Чухрій: «Я-учнівське»	0,219*	0,379***	0,300**	0,188*	–
SACS: асертивні дії	-0,101	0,020	-0,011	0,022	0,124
SACS: соц. контакт	-0,182*	0,128	0,285**	0,194*	0,105
SACS: соц. підтримка	-0,038	0,220*	0,301**	0,243**	0,163
SACS: обережні дії	-0,128	-0,095	0,059	0,128	-0,139
SACS: імпульсивні дії	-0,064	-0,227*	-0,154	-0,137	-0,150
SACS: уникнення	-0,137	-0,186*	-0,225*	-0,173	-0,119
SACS: маніпулятивні дії	-0,103	-0,048	-0,120	-0,108	0,088
SACS: асоціальні дії	0,109	-0,098	-0,172	-0,327***	0,069
SACS: агресивні дії	-0,109	-0,118	-0,300**	-0,227*	-0,108
Проф. мотивація: адекватний тип	0,027	0,285**	0,302**	0,112	0,261**
Проф. мотивація: престиж	0,039	0,233**	0,236**	0,137	0,209*
Проф. мотивація: романтика	-0,040	0,203*	0,165	0,089	0,233**
Проф. мотивація: конформістський тип	0,126	0,259**	0,240**	0,131	0,206*
Проф. мотивація: компенсаторний тип	-0,056	0,067	0,057	-0,042	0,149
Проф. мотивація: кримінальний тип	0,083	0,274**	0,166	0,091	0,196*
Самооцінка	0,060	0,248**	0,372***	0,139	0,216*
Рівень домагань	0,140	0,243**	0,396***	0,145	0,191*

Примітки: наведено коефіцієнти рангової кореляції Спірмена. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. ДПМСА – діагностика психологічних механізмів соціальної адаптації; ШОВТС – шкала оцінки впливу травматичної події; СПС – самооцінка психічних станів; НПС – нервово-психічна стійкість; SACS – стратегії подолання стресових ситуацій.

Отже, вищий рівень психічного компонента «Я-концепції» асоціюється з нижчою вираженістю посттравматичних реакцій.

З окремими конструктами Шкали Я-концепції Теннессі «Я-психічне» мало статистично значущі прямі кореляції: з фізичним «Я» $r = 0,316$; $p = 0,000$, морально-етичним «Я» $r = 0,236$; $p = 0,007$ та сімейним «Я» $r = 0,318$; $p = 0,000$ (табл. 1 3.42). Це вказує на взаємозв'язок психічного самосприйняття з тілесною, моральною та сімейною сферами ідентичності – табл. 1.

Також «Я-психічне» мало зворотні кореляції з фрустрацією $r = -0,185$; $p = 0,036$, ригідністю $r = -0,200$; $p = 0,023$ і нервово-психічною стійкістю у відповідному показнику моделі $r = -0,301$; $p = 0,001$. Прямі зв'язки середньої сили були зафіксовані з «Я-професійним» $r = 0,410$; $p = 0,000$, «Я-сімейним» $r = 0,461$; $p = 0,000$ і «Я-учнівським» $r = 0,379$; $p = 0,000$ (табл. 1). Це дає підстави говорити про центральну роль психічного компонента у формуванні цілісної «Я-концепції».

За методикою SACS «Я-психічне» прямо корелювало з пошуком соціальної підтримки: $r = 0,220$; $p = 0,012$, і зворотно – з імпульсивними діями $r = -0,227$; $p = 0,010$ та уникненням $r = -0,186$; $p = 0,035$. Також було виявлено прямі зв'язки з типами професійної мотивації: адекватною $r = 0,285$; $p = 0,001$, ситуаційною з престижем $r = 0,233$; $p = 0,008$, ситуаційною з романтикою $r = 0,203$; $p = 0,021$, конформістською $r = 0,259$; $p = 0,003$ і кримінальною $r = 0,274$; $p = 0,002$. Крім того, «Я-психічне» прямо корелювало із самооцінкою $r = 0,248$; $p = 0,005$ та домаганнями

$r = 0,243$; $p = 0,006$ (табл. 1).

Конструкт «Я-сімейне» очікувано мав прямі зв'язки з адаптивними психологічними механізмами соціальної адаптації: пізнавальними $r = 0,245$; $p = 0,005$, поведінковими $r = 0,349$; $p = 0,000$, емоційно-афективними $r = 0,249$; $p = 0,005$, комунікативними $r = 0,283$; $p = 0,001$, мотиваційно-вольовими $r = 0,234$; $p = 0,008$. Із дезадаптивними механізмами зв'язки були зворотними: пізнавальні $r = -0,239$; $p = 0,006$, поведінкові $r = -0,347$; $p = 0,000$, емоційно-афективні $r = -0,242$; $p = 0,006$, комунікативні $r = -0,295$; $p = 0,001$, мотиваційно-вольові $r = -0,234$; $p = 0,008$ (табл. 1).

Сімейний компонент також мав зворотні кореляції з показниками Міссісіпської шкали $r = -0,184$; $p = 0,037$, агресивністю $r = -0,199$; $p = 0,024$, ригідністю $r = -0,213$; $p = 0,015$ і нервово-психічною стійкістю в поданому показнику $r = -0,283$; $p = 0,001$. Прямі зв'язки було встановлено з сімейним «Я» за Шкалою Я-концепції Теннессі $r = 0,417$; $p = 0,000$, «Я-психічним» $r = 0,461$; $p = 0,000$, «Я-професійним» $r = 0,315$; $p = 0,000$ та «Я-учнівським» $r = 0,188$; $p = 0,033$ (табл. 1).

За SACS «Я-сімейне» прямо корелювало зі встановленням соціального контакту $r = 0,194$; $p = 0,028$ і пошуком соціальної підтримки $r = 0,243$; $p = 0,006$, а зворотно – з уникненням $r = -0,173$; $p = 0,050$, асоціальними діями $r = -0,327$; $p = 0,000$ та агресивними діями $r = -0,227$; $p = 0,010$ (табл. 1). Ці результати показують, що сімейний компонент не лише відображає родинну підтримку, а й пов'язаний із меншою схильністю до деструктивних стратегій подолання стресу.

«Я-учнівське» прямо корелювало з адаптивними механізмами соціальної адаптації: пізнавальними $r = 0,181$; $p = 0,040$, поведінковими $r = 0,231$; $p = 0,009$, емоційно-афективними $r = 0,213$; $p = 0,015$, комунікативними $r = 0,204$; $p = 0,020$, мотиваційно-вольовими $r = 0,176$; $p = 0,047$. З дезадаптивними механізмами зв'язки були зворотними: пізнавальні $r = -0,187$; $p = 0,034$, поведінкові $r = -0,233$; $p = 0,008$, емоційно-афективні $r = -0,205$; $p = 0,020$, комунікативні $r = -0,204$; $p = 0,021$, мотиваційно-вольові $r = -0,176$; $p = 0,047$ (табл. 1).

Також «Я-учнівське» прямо корелювало з показниками шкали оцінки впливу травматичної події: вторгненням $r = 0,264$; $p = 0,002$, уникненням $r = 0,238$; $p = 0,007$ і збудженням $r = 0,248$; $p = 0,005$. Воно мало прямі зв'язки з «Я-фізичним» $r = 0,219$; $p = 0,012$, «Я-психічним» $r = 0,379$; $p = 0,000$, «Я-професійним» $r = 0,300$; $p = 0,001$ та «Я-сімейним» $r = 0,188$; $p = 0,033$. Водночас було виявлено зворотні зв'язки з Міссісіпською шкалою $r = -0,323$; $p = 0,000$, фрустрацією $r = -0,180$; $p = 0,042$, агресивністю $r = -0,234$; $p = 0,008$ та нервово-психічною стійкістю у відповідному показнику $r = -0,298$; $p = 0,001$ (табл. 1).

Найбільш насичену систему зв'язків сформував конструкт «Я-професійне». Він мав прямі кореляції середньої сили з адаптивними механізмами соціальної адаптації: пізнавальними $r = 0,391$; $p = 0,000$, поведінковими $r = 0,481$; $p = 0,000$, емоційно-афективними $r = 0,484$; $p = 0,000$, комунікативними $r = 0,447$; $p = 0,000$, мотиваційно-вольовими $r = 0,365$; $p = 0,000$. Із дезадаптивними механізмами зв'язки були зворотними: пізнавальні $r = -0,379$; $p = 0,000$, поведінкові $r = -0,478$; $p = 0,000$,

емоційно-афективні $r = -0,484$; $p = 0,000$, комунікативні $r = -0,435$; $p = 0,000$, мотиваційно-вольові $r = -0,365$; $p = 0,000$ (табл. 1).

Професійний компонент також прямо корелював зі шкалами оцінки впливу травматичної події: вторгненням $r = 0,248$; $p = 0,005$, уникненням $r = 0,250$; $p = 0,004$, збудженням $r = 0,279$; $p = 0,001$. Водночас він мав зворотний зв'язок із Міссісіпською шкалою: $r = -0,383$; $p = 0,000$, а також із тривожністю $r = -0,222$; $p = 0,012$ та фрустрацією $r = -0,347$; $p = 0,000$ (табл. 1).

Із конструктами методики І. Чухрій «Я-професійне» прямо корелювало з «Я-психічним» $r = 0,410$; $p = 0,000$, «Я-сімейним» $r = 0,315$; $p = 0,000$ та «Я-учнівським» $r = 0,300$; $p = 0,001$. Також були встановлені прямі зв'язки з адекватною професійною мотивацією $r = 0,302$; $p = 0,001$, ситуаційною мотивацією з престижем $r = 0,236$; $p = 0,007$, конформістською мотивацією $r = 0,240$; $p = 0,006$, самооцінкою $r = 0,372$; $p = 0,000$ та домаганнями $r = 0,396$; $p = 0,000$ (табл. 1).

За шкалою SACS «Я-професійне» прямо корелювало зі встановленням соціального контакту $r = 0,285$; $p = 0,001$ і пошуком соціальної підтримки $r = 0,301$; $p = 0,001$. Зворотні зв'язки було виявлено з уникненням $r = -0,225$; $p = 0,010$ та агресивними діями $r = -0,300$; $p = 0,001$. Зв'язок з асоціальними діями мав $p = 0,051$, тому його доцільніше трактувати як тенденцію, а не як статистично значущий результат (табл. 1).

На наступному етапі побудовано емпіричну регресійну модель розвитку професійної «Я-концепції» військовослужбовців-учасників бойових дій. До моделі включалися психологічні та соціо-

характерологічні структурно- впливають на загальний бал професійної функціональні детермінанти, які потенційно «Я-концепції» (табл. 2).

Таблиця 2. Прогностична матриця психосоціальних і психохарактерологічних детермінант формування професійної «Я-концепції» військовослужбовців-учасників бойових дій

Предиктор	Бета-коефіцієнт	+95 % ДІ	-95 % ДІ	P
Безпосереднє зіткнення	-9,342	-17,372	-1,311	0,023
Я-психічне	2,496	1,426	3,566	< 0,001
Комунікативні дезадаптивні	1,316	0,015	2,618	0,047
Вторгнення	-0,662	-1,605	0,280	0,049
Домагання (загальний бал)	0,568	0,099	1,037	0,018
Фрустрація	1,435	0,217	2,653	0,021
Асертивні дії	1,435	-0,086	2,956	0,054
Встановлення соціального контакту	2,420	1,060	3,780	0,001
Імпульсивні дії	2,193	0,813	3,573	0,002
Стала моделі	95,057	44,161	145,953	0,008

Початково до аналізу було включено блоки конструктів «Я-концепції», шкали SACS, показники самооцінки психічних станів та інші психодіагностичні змінні. Далі відбиралися лише ті показники, які мали статистично значущі зв'язки із загальним балом професійної «Я-концепції». На завершальному етапі сформовано лінійну модель, придатну для прогнозування рівня професійної «Я-концепції» військовослужбовців.

За результатами регресійного аналізу встановлено, що безпосереднє перебування на лінії зіткнення знижує загальний бал професійної «Я-концепції» на 9,342 бала: $\beta = -9,342$ [95 % ДІ -17,372–1,311]; $p = 0,023$. Це один із найсильніших негативних предикторів моделі, що підкреслює травматизувальний вплив безпосередньої бойової лінії на професійне самосприйняття військовослужбовця (табл. 2).

Негативним предиктором також була шкала «вторгнення»: $\beta = -0,662$ [95 % ДІ -1,605–0,280]; $p = 0,049$. Відповідно, посилення

інтрузивних посттравматичних переживань асоціювалося зі зниженням загального бала професійної «Я-концепції» на 0,662 бала (табл. 2).

Найбільш виразним позитивним особистісним предиктором було «Я-психічне»: $\beta = 2,496$ [95 % ДІ 1,426–3,566]; $p < 0,001$. Отже, зростання психічного компонента «Я-концепції» підвищувало загальний бал професійної «Я-концепції» майже на 2,5 бала (табл. 2).

Позитивний внесок мали також комунікативні дезадаптивні механізми: $\beta = 1,316$ [95 % ДІ 0,015–2,618]; $p = 0,047$. Цей результат потребує обережної інтерпретації: ймовірно, у бойових або кризових умовах частина комунікативно-дезадаптивних реакцій може відображати не лише дезорганізацію, а й захисно-мобілізаційний спосіб взаємодії, який тимчасово підтримує професійне самовідчуття.

Рівень домагань також позитивно прогнозував професійну «Я-концепцію»: $\beta = 0,568$ [95 % ДІ 0,099–1,037]; $p = 0,018$. Фрустрація мала позитивний

коефіцієнт: $\beta = 1,435$ [95 % ДІ 0,217–2,653]; $p = 0,021$.

Такий результат може свідчити, що певний рівень внутрішнього напруження й незадоволеності в умовах бойового досвіду не завжди руйнує професійне «Я», а іноді мобілізує його, якщо зберігаються цілі, соціальний контакт і активні стратегії дії (табл. 2).

Серед стратегій подолання стресу значущими позитивними предикторами були встановлення соціального контакту $\beta = 2,420$ [95 % ДІ 1,060–3,780]; $p = 0,001$ та імпульсивні дії $\beta = 2,193$ [95 % ДІ 0,813–3,573]; $p = 0,002$. Асертивні дії мали $\beta = 1,435$ [95 % ДІ -0,086–2,956]; $p = 0,054$, тобто їх варто трактувати як тенденцію до прогностичного впливу, а не як повністю статистично підтверджений предиктор (табл. 2).

Стала моделі становила 95,057 [95 % ДІ 44,161–145,953]; $p = 0,008$. Значення статистики Дарбіна-Уотсона дорівнювало 2,230, що свідчить про практично відсутню автокореляцію залишків і прийнятну якість моделі для подальшого аналітичного використання.

Отримані результати показують, що професійна «Я-концепція» військовослужбовця не є ізольованим показником професійного самосприйняття. Вона формується на перетині адаптаційних механізмів, психічної стійкості, посттравматичних реакцій, соціальної підтримки, рівня домагань і стратегій подолання стресу.

Найбільш інтегрованим у систему психосоціальних зв'язків виявився конструкт «Я-професійне». Його прямі кореляції з адаптивними механізмами соціальної адаптації $r = 0,365$ – $0,484$ при $p < 0,001$ свідчать, що професійне самосприйняття військовослужбовця

тісно пов'язане не лише з професійною компетентністю, а й зі здатністю аналізувати ситуацію, регулювати поведінку, зберігати емоційно-афективну стабільність, підтримувати комунікацію та реалізовувати мотиваційно-вольові ресурси.

Ці результати узгоджуються з даними Heward C. et al., які підкреслюють, що військова ідентичність є складним психологічним феноменом, пов'язаним із військовою культурою, психічним здоров'ям і здатністю особи функціонувати в умовах військового середовища [1]. У нашому дослідженні це підтверджується тим, що «Я-професійне» пов'язане з широким колом адаптаційних, мотиваційних і поведінкових показників, а не лише з окремими професійними характеристиками.

Найбільш клінічно значущим є негативний внесок служби на лінії зіткнення: $\beta = -9,342$; $p = 0,023$. Це означає, що безпосередній бойовий контакт не лише підвищує ризик психотравматизації, а й змінює професійне самосприйняття. У цьому аспекті наші результати узгоджуються з положеннями сучасних досліджень про те, що бойовий досвід може мати довготривалий вплив на військову ідентичність і подальшу інтеграцію особи у професійне або цивільне середовище [3].

Важливо, що соціальний контакт і пошук підтримки в нашому матеріалі виступають не другорядними, а структурно важливими чинниками професійного «Я». Зокрема, «Я-професійне» прямо корелювало зі встановленням соціального контакту $r = 0,285$; $p = 0,001$ і пошуком соціальної підтримки $r = 0,301$; $p = 0,001$. У регресійній

моделі встановлення соціального контакту підвищувало загальний бал професійної «Я-концепції» на 2,420 бала; $p = 0,001$. Це узгоджується з результатами систематичного огляду та метааналізу Grover L. E. et al., де соціальна підтримка розглядається як один із важливих ресурсів психосоціального функціонування військових і колишніх військових після бойового досвіду [2].

Окремої уваги потребує роль «Я-психічного» конструкта. У регресійній моделі він був найсильнішим позитивним особистісним предиктором професійної «Я-концепції»: $\beta = 2,496$; $p < 0,001$. Це свідчить, що професійне «Я» військовослужбовця істотно залежить від збереженості психічного самосприйняття, внутрішньої цілісності, здатності до саморегуляції та осмислення власного досвіду. Водночас «Я-психічне» мало зворотний зв'язок із Міссісіпською шкалою посттравматичних реакцій $r = -0,317$; $p < 0,001$, що дозволяє розглядати його як потенційний психологічний ресурс протидії посттравматичній дезінтеграції.

Отримані результати також показують, що посттравматичне «вторгнення» має негативний прогностичний вплив на професійну «Я-концепцію»: $\beta = -0,662$; $p = 0,049$. Це свідчить про те, що інтрузивні спогади, повторне переживання травматичних подій і неможливість дистанціюватися від бойового досвіду можуть знижувати здатність військовослужбовця зберігати стабільне професійне самосприйняття.

Водночас позитивний внесок фрустрації $\beta = 1,435$; $p = 0,021$ та імпульсивних дій $\beta = 2,193$; $p = 0,002$ потребує обережної інтерпретації.

Ймовірно, у частини військовослужбовців ці показники можуть відображати не лише дезадаптацію, а й напружену мобілізаційну активність, спрямовану на збереження професійного статусу, подолання безпорадності та підтримання відчуття дієздатності. Однак такі механізми не можна вважати стабільно адаптивними, оскільки за тривалого збереження вони можуть переходити в імпульсивні, конфліктні або виснажувальні поведінкові патерни.

Таким чином, професійна «Я-концепція» військовослужбовців–учасників бойових дій має складну, багатокомпонентну й частково суперечливу детермінацію. Її зміцненню сприяють психічна цілісність, адаптивні механізми соціальної адаптації, соціальна включеність, рівень домагань і здатність до підтримання контакту. Водночас її знижують безпосереднє перебування на лінії зіткнення, інтрузивні посттравматичні переживання та дезадаптивні механізми соціального функціонування.

Висновки.

1. Найбільш інтегрованим у систему психосоціальних і психохарактерологічних детермінант є конструкт «Я-професійне».

2. «Я-професійне» прямо корелює з адаптивними механізмами соціальної адаптації: пізнавальними $r = 0,391$, поведінковими $r = 0,481$, емоційно-афективними $r = 0,484$, комунікативними $r = 0,447$, мотиваційно-вольовими $r = 0,365$; усі $p = 0,000$.

3. Дезадаптивні механізми мають зворотні зв'язки з «Я-професійним»: від $r = -0,365$ до $r = -0,484$; усі $p = 0,000$.

4. Безпосереднє перебування на лінії зіткнення знижує загальний бал професійної

«Я-концепції» на 9,342 бала; $p = 0,023$.

5. Психічний компонент «Я-концепції» є значущим позитивним предиктором професійного «Я»: $\beta = 2,496$; $p < 0,001$.

6. Встановлення соціального контакту підвищує загальний бал професійної «Я-концепції» на 2,420 бала; $p = 0,001$, що підкреслює значення соціальної включеності для збереження професійної ідентичності.

7. Асертивні дії мають тенденцію до позитивного впливу: $\beta = 1,435$; $p = 0,054$, однак цей показник не слід трактувати як статистично значущий при стандартному порозі $p < 0,05$.

Фінансування та конфлікт інтересів.

Автори заявляють про повну відсутність конфлікту інтересів. Джерело фінансування: власні кошти авторів.

Публікаційна етика.

Пацієнти були включені в дослідження після отримання інформованої згоди. Дослідження відповідало міжнародним етичним стандартам біометричних досліджень.

Політика використання ШІ та технологій з підтримкою ШІ.

Інструменти ШІ при підготовці цієї роботи не використовувались.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Heward C., Li W., Chun Tie Y., Waterworth P. A Scoping Review of Military Culture, Military Identity, and Mental Health Outcomes in Military Personnel. *Military Medicine*. 2024. Vol. 189, № 11–12. P. e2382–e2393. DOI: <https://doi.org/10.1093/milmed/usae276>. PMID: 38836843; PMCID: PMC11536329.
2. Grover L. E., Williamson C., Burdett H. et al. Level of perceived social support, and associated factors, in combat-exposed (ex-)military personnel: a systematic review and meta-analysis. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. 2024. Vol. 59, № 12. P. 2119–2143. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00127-024-02685-3>. PMID: 38771350; PMCID: PMC11522048.
3. Grimell J. You can take a person out of the military, but you can't take the military out of the person: findings from a ten-year identity study on transition from military to civilian life. *Frontiers in Sociology*. 2024. Vol. 9. Article 1406710. DOI: <https://doi.org/10.3389/fsoc.2024.1406710>. PMID: 39399102; PMCID: PMC11469727.

Надійшла до редакції 27.01.2025

Прийнята до опублікування 04.03.2025

Інформація про авторів (Information about the authors)

Сальнікова Тетяна Володимирівна, Національний університет цивільного захисту України, аспірантка кафедри психології діяльності в особливих умовах; Черкаси, Україна.

Salnikova Tatiana, National University of Civil Defense of Ukraine, Postgraduate student of the Department of Psychology of Activity in Special Conditions; Cherkasy, Ukraine.

E-mail: stv.vzn@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2668-8283> A, B, C, D, E, F

-
A	– Концепція та дизайн роботи (Work concept and design)
B	– Збір та аналіз даних (Data collection and analysis)
C	– Відповідальність за статистичний аналіз (Responsibility for statistical analysis)
D	– Написання статті (Writing the article)
E	– Критичний огляд статті (Critical review)
F	– Остаточне затвердження статті (Final approval of the article)
-

Відповідальний автор:

Сальнікова Тетяна Володимирівна, Національний університет цивільного захисту України, аспірантка кафедри психології діяльності в особливих умовах.

✉ Україна, 18034, м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8.

E-mail: stv.vzn@gmail.com

<p>Цитування: Сальнікова Т. В. Дисгармонійність особистісної «Я-концепції» військовослужбовців-учасників бойових дій: емпіричний аналіз фізичного, психічного, професійного, сімейного та учнівського конструктів. <i>Вісник медицини, психології та фармації</i>. 2025. № 1-2 (3-4). С. 76–88. doi: https://doi.org/10.20998/BMPP.2024.02.06</p>
